Conferència sobre el procés de reconstrucció dels tres Llibres de Privilegis de Morella (1232-1396)

Vicent Garcia Edo
Universitat Jaume I

El proper dia 10 de maig, a les 7 de la vesprada, a l'Ajuntament de Morella, en col·laboració amb el Centre d'Estudis dels Ports, tindré l'honor d'explicar el procés de reconstrucció del tres grans Llibres de Privilegis de Morella, que contenien les concessions reials fetes a Morella entre 1232, regnat de Jaume I, i 1396, final del regnat de Joan I d'Aragó.

Aquests llibres eren el símbol per l'excel·lència de la vila de Morella, i manifestaven la seua importància i la seua grandesa, no debades tenia el títol de ser la primera de totes les viles reials del regne de València, un honor reconegut des del segle XIV, quan regnava el rei Pere el Cerimoniós, que li va atorgar el dret a poder usar maces de cerimonial d'argent, distinció que pel que sabem fins ara tan sols tenien en aquell temps les ciutats de València i Xàtiva.

Els privilegis concedits pels reis a Morella, en van ser tants i de tanta magnitud, que a principis del segle XIV el consell municipal de la vila, i amb la finalitat de poder consultar-los tots amb més comoditat (i no necessàriament a partir dels pergamins solts de cada un d'ells, amb els segells reials de cera pendents), va ordenar la confecció d'un primer llibre (després en vindrien dos més), on es van copiar tots aquells considerats més importants, amb una certa ordenació cronològica, però això no era norma d'obligat compliment, per la qual cosa hi ha una barreja a voltes difícil de precisar.

Junt als privilegis també es van copiar altres documents notables, com era el cas de les cartes de poblament de Morella i de moltes de les antigues aldees, i també concòrdies, establiments, sentències judicials, etc., que feien més important encara aquests llibres de privilegis, en recollir en uns volums tota la història institucional de Morella durant els dos primers segles d'història, després de la conquesta feta pels cristians durant el regnat de Jaume I.

Els tres llibres grans de privilegis es conservaven en una caixa especial de fusta, separats de la resta de la documentació, i es guardaven a l'arxiu municipal de la vila, fins que al segle XIX, durant la primera guerra carlina, l'Ajuntament va ser saquejat per les tropes isabelines, i l'arxiu completament destruït, amb la qual cosa la història de Morella va acabar enmig de les flames.

Ara fa uns trenta anys, vam tenir notícia d'un manuscrit conservat a l'arxiu municipal de Castellfort, que conté un índex complet dels tres llibres de privilegis de Morella, amb breus resums dels documents però sense les dates de quasi cap d'ells, i això va constituir un important punt de partida per tractar de reconstruir els llibres sencers. Molts anys després això s'ha pogut complir en la seua major part, en especial pel que fa els privilegis reials, però hi ha alguns documents particulars dels quals, potser, mai no podrem trobar altres copies del text.

Gràcies a l'índex de Castellfort, sabem que els llibres de privilegis de Morella més oficials n'eren tres, tot i que almenys n'hi havia un quart, dels que es conserven quatre pàgines a l'arxiu de l'arxiprestal de Morella, del qual vaig tenir notícia gràcies a Julià Pastor, que porta número de fulla, i no coincideix amb la documentació continguda als folis equivalents dels tres llibres "oficials".

El primer llibre registrat és un «*Llibre tot en pergamí, de pam i mig de llarg, amb cobertes vermelle*s». L'anomenem el «Llibre Vermell». Aquest llibre contenia 201 documents i sembla ser el més antic dels tres. El primer document és el de la carta pobla de Morella atorgada per Blasco de Alagón a favor de 500 repobladors, però és el document nº 8, al final de la primera pàgina, el que més ens crida l'atenció, tot i que no l'hem conservat sencer, però es tracta del «*Privilegi atorgat per lo infant don Pedro a la vila de Morella, de la fira. E durant la fira siguen francs de peatge i de lleuda*...» Aquest personatge era l'infant Pere de Portugal, que va ser senyor efectiu de Morella entre 1244 i 1246, i en eixe temps va atorgar la fira de setembre, modificant una fira setmanal anterior, datada en 1240, amb la qual cosa Morella va tenir la segona fira més antiga de tot el regne de València, després de la de València (1238) i per tant aquesta nova informació avança 17 anys la data d'establiment, respecte de la que habitualment es considera certa.

El segon llibre porta el nom de «Llibre Gran de Privilegis» i altres documents, i té un aspecte més desordenat en quant a la cronologia dels documents. Comença amb una exempció de l'impost d'herbatge per tot el terme per als ramats dels veïns de la vila, i en total conté 280 documents, entre els quals ens interessa citar, en relació amb el del llibre anterior, el privilegi de Jaume I que en resum diu: «*Com en Guillem de Muncada, tenint lloc del rei en Morella, atorgà fira i mercat a la dita vila*». Aquest personatge era el lloctinent o batlle reial de Morella, designat pel rei Jaume I en 1240, poc després de la mort de Blasco de Alagón, i com que el noble aragonés no ho havia fet abans, va establir fira i mercat en Morella en nom del rei, i aquest ho va confirmar poc després en un altre privilegi.

El tercer llibre porta el nom de «*Llibre de Provisions, enquadernat de blanc*», per això el poden citar com el Llibre Blanc. Consta de 280, també té la documentació desordenada i, a diferència dels anteriors, contenia un tipus de document ben concret, el de les "provisions reials" que, si ho simplifiquem, eren documents adreçats pels reis a Morella, o directament als oficials reials del Regne de València, o dels altres territoris de la corona aragonesa, ordenant el compliment dels privilegis reials de Morella, és a dir, eren uns tipus de documents que servien per reforçar més encara el valor dels privilegis reials concedits a la vila i també en el seu cas a les aldees.

Durant molts anys vam anar replegant documents, ací i allà, en còpies més o menys bones, seguint l'índex dels tres llibres, podent comprovar que els què més es tiraven en falta eren els nombrosos privilegis reials del segle XIV, conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a Barcelona, la qual cosa requeria una estada llarga que no era possible fer. Aquest gran fons documental es va poder consultar d'una manera més fàcil, però no menys costosa, durant la pandèmia, ja que una bona part dels llibres manuscrits de l'Arxiu Reial es van digitalitzar i es poden consultar per Internet i, com a resultat de tot això, s'han pogut trobar la pràctica totalitat dels centenars de privilegis reials atorgats des del regnat de Jaume I fins al del rei Joan I, passant pels regnats de Pere el Gran, Alfons I, Jaume II, Alfons el Benigne i Pere el Cerimoniós. En conjunt, un període de temps que va de 1233 fins a 1396, i que va ser decisiu per convertir Morella en la gran primera vila del Regne de València.

D'aquestes i moltes altres coses parlarem el dia de la conferència, per tal de donar a conèixer la recuperació quasi completa d'aquest conjunt documental cabdal per al bon coneixement de la història institucional de Morella i la comarca dels Ports.